

המכון לתצלומי כתבי-היד העבריים

בית הועד - תשס"ג

1. ההיסטוריה של המכון
2. מטרות המכון, יעודיו והישגיו
3. מקומו של המכון בספרות התורנית המתחדשת
4. מצב מאגר כתבי היד שלא הודפסו עדיין – נכון להיום
5. תרומת המכון להחדרת ספרים תורניים ולמחקר ההלכה
6. הוראות שימוש בקטלוג הממוחשב של המכון

1. ההיסטוריה של המכון

כדי לעיין בכתב-יד עתיק צריך שני דברים: לדעת על קיומו ומקום הימצאו, ולהשיג אותו. ואכן במשך מאות שנים נאלצו תלמידי חכמים וחוקרים לכתת רגליהם במרחבי העולם בחיפוש אחרי כתבי-יד עבריים, כדי לקרוא אותם או כדי להעתיק אותם. המצאת המצלמה ושיטת הצילום במיקרופילם הקלו במידת מה על החוקרים, אך עדיין נדרש מהם מאמץ רב, והיה עליהם לסבול טרדות רבות, כדי להשיג את מבוקשם. תהליך הזמנת תצלומים או מיקרופילמים של כתבי-יד מהספריות שברשותם נמצאו אותם כתבי יד נמשך זמן רב, והעלות היתה גבוהה. במקביל החיפוש אחרי כתבי-היד נעשה על ידי עיון בעשרות קטלוגים וספרי ביבליוגרפיה, וכתבי-יד ששכנו באוספים שטרו קוטלגו נעלמו בדרך כלל מעיני החוקרים.

הרעיון להקים מרכז אחד שבו יאספו כל כתבי-היד העבריים בעולם, במקורם או בתצלומים, הועלה כבר בשנות הארבעים ע"י גורמים שונים. אבל הצעד המעשי הראשון להקמת 'המכון לכתבי-יד עבריים', כפי שהוא נקרא עם הקמתו, נעשה ע"י מדינת ישראל בשנת תשי"ג, כאשר למרות המצב הכלכלי והבטחוני הקשה שהמדינה היתה נתונה בו החליטה הממשלה להקים מרכז שבו יאוחסנו צילומיהם של כל כתבי-היד העבריים בעולם. כעבור חודשים אחדים הוקם המכון לכתבי-יד כחלק ממשד החינוך - ולא בבית-הספרים. מנהלו הראשון, פרופ' נחמיה אלוני ז"ל, יצא למסעות רבים בספריות אירופה, בעיקר באיטליה (כולל בספריות הוואטיקן), גרמניה, אוסטריה וארצות השפלה, והצליח לחזור עם צילומיהם של אלפי כתבי-יד. בשנת תשכ"ג סיים פרופ' אלוני את תפקידו, ואז עבר המכון לבית-הספרים הלאומי בירושלים, שבו הוא שוכן עד היום, ושינה את שמו ל'מכון לתצלומי כתבי-היד העבריים'.

2. מטרות המכון, יעודיו והישגיו

לפני המכון עמדו, ועדיין עומדות, שתי משימות עיקריות:

- א. כינוס כל כתבי-היד העבריים בעולם, במקור או בצילום, תחת קורת גג אחת.
- ב. הכנת קטלוג שבו יתוארו כל כתבי-היד האלו בשיטה אחידה.

באשר למשימה הראשונה, שהיא כינוס כל כתבי-היד העבריים בעולם, במקור או בצילום, אפשר לומר שאנו קרובים להשלמתה משעה שנפל מסך הברזל ונפתחו 'שערי המזרח' - צולמו רוב האוספים החשובים שברוסיה ובארצות אחרות במזרח אירופה, כולל האוספים הגדולים, כגון אוסף גינצבורג במוסקבה ואוספי פירקוביץ ואנטונין בסנט פטרסבורג (לנינגרד). סך כל הפריטים הביבליוגרפיים המצולמים במכון מגיע כעת לכדי 70,000 פריטים. יחד עם 8000 כתבי-היד המקוריים שנמצאים במחלקת כתבי היד של בית-הספרים, עומדים לרשות החוקרים בספריה הלאומית קרוב ל-80,000 כתבי-יד עבריים, שנכתבו מתחילת ימי הביניים עד לתחילת המאה העשרים. בנוסף להם נמצאים במכון תצלומיהם של יותר מ-150,000 קטעים מהגניזה הקהרית השמורים בספריית האוניברסיטה בקמברידג' ובספריות אחרות, וכן תצלומים של כ-15,000 קטעים השמורים בספרייה הלאומית בסנט פטרסבורג, רובם מאוספי פירקוביץ, ביניהם קטעים קטנים הכוללים דפים בודדים, אך גם קטעים גדולים של עשרות ואפילו מאות דפים.

בעולם כולו נותרו אוספים ציבוריים בודדים שלא צולמו כלל או שצולמו רק בחלקם. כך למשל עדיין לא הגענו להסכם עם ספריית האקדמיה של אוקראינה בקייב בדבר צלום אוסף כתבי-היד הגדול שברשותה, שבו קטעים לא מעטים מהגניזה וכן כתבי-יד מאוחרים רבים. עדיין נותרו גם כמה מאות כתבי-יד מאוספי JTS (ספריית 'הסמינר לרבנים' הקונסרבטיבי) בניו-יורק שטרם

צולמו מסיבות טכניות (8000 כתבי-יד מספריה זו כבר צולמו), ואפשר לציין עוד שתיים-שלוש ספריות המחזיקות כתבי-יד רבים שטרם צולמו. כמו כן יש מספר לא קטן של אוספים פרטיים, מהם ידועים לנו ומהם שאינם ידועים, אשר בעליהם חוששים לאפשר לנו לצלם אותם, כל אחד ונימוקו עימו. מעייני כתבי-היד עדיין לא יבשו, ומדי פעם מתגלה אוסף חדש שלא היה מוכר, או מוצע למכירה כתב-יד חשוב שלא ידענו עליו או שידענו עליו וחשבנו שנעלם.

על כל פנים, אפשר לומר שלמעלה מ-95% מכתבי-היד העבריים בעולם נמצאים, בתצלום או במקור, במחלקות לכתבי-יד שבבית-הספרים הלאומי, וב"ה זהו הישג בקנה מידה היסטורי!

המשימה השניה של המכון, קיטלוג כתבי-היד בשיטה אחידה, היא משימה מורכבת ביותר, והדרך להשלמתה עדיין ארוכה. כאמור - שיטת הקיטלוג במכון כיום אינה אחידה, ולכן נביא כאן סקירה קצרה על תולדות הקיטלוג במכון, כדי שהנדרש לקטלוג יכיר את הסוגים השונים של הקיטלוגים ויידע איך להתייחס למידע הנכלל בהם.

כפי שצויין, עד שנת תשכ"ג שכן המכון במשרד החינוך. צוות המכון היה מצומצם, ולא נכלל בו ספרן מקצועי. אלפי כתבי-יד מצולמים על סרטים זרמו למכון בשנותיו הראשונות, והנהלתו ראתה צורך להכין קטלוג קצר שלהם כדי שתוכל להעמיד במהירות את החומר לרשות הציבור. לכן הוחלט להנהיג קיטלוג מאוד מקוצר: בכרטיסים שהוכנו נכללו רק שם החיבור, מחברו, נושאו, שנת העתקתו המדויקת או המשוערת, מספרו של כתב"י בספריה שבה הוא נמצא ומספרו של התצלום במכון. הכנת הכרטיסים נעשתה על-ידי הצוות המדעי של המכון, הפרופסורים נחמיה אלוני ודוד שמואל לוינגר ז"ל, שתחומי התמחותם העיקריים היו בלשנות, שירת ימי הביניים ומקרא. שנים מספר אחרי ייסוד המכון הצטרף לצוות החוקר דוצנט אפרים קופפר, שהתמחה בספרות הרבנית. כל אחד מחברי הצוות הכיר לפחות באופן שטחי גם את ספרות המקצועות האחרים של מדעי היהדות - קבלה, פילוסופיה וכו', והם עסקו גם בקיטלוג כתבי-יד מתחומים אלו. חשוב לציין שכתבי-יד רבים שתצלומיהם הגיעו למכון כבר תוארו בעבר בקטלוגים מודפסים. לדוגמה, רוב כתבי-היד במוזיאון הבריטי ובספריות אחרות בלונדון תוארו בקטלוגים של מרגליות, הירשפלד ונויבויר. הוחלט שאין צורך לקטלג אותם מחדש, אלא לעבד ולקצר את התיאורים בקטלוגים המודפסים ולהתאימם לשיטה שנקבעה.

כאשר עבר המכון לספרייה הלאומית נוספו ספרנים מקצועיים לצוות. ד"ר משה קטן ז"ל התמנה כאחראי על הקיטלוג בשנת תשכ"ה. הוא הכניס שינויים רבים בקיטלוג, ובעיקר הופסק הנוהל של קיטלוג לפי קטלוגים מודפסים בלי בדיקת תצלומי כתב"י. בכרטיסים נוספו פרטים רבים שלא נמצאו בכרטיסים הישנים: סוג הכתיבה, מספרי הדפים, קולופונים וציוני בעלים והערות ביבליוגרפיות, ככל שניתן היה להכניס לכרטיס אחד. כמו כן סומנו כתבי-היד בסיגנטורות מדויקות [סיגנטורה = סימון אישי של כתב היד] נוסף למספרם בקטלוגים המודפסים.

השלב הבא בהתפתחות קטלוג המתכ"י [המכון לתצלומי כתבי יד] היה המעבר למחשב והקיטלוג בשיטת "אלף" שהונהג בשנת תשמ"ז. המעבר למחשב איפשר לנו להרחיב את הקיטלוג ולהוסיף הערות, להעתיק קולופונים וציוני בעלים בשלמותם, וכמובן פתח לפני החוקר אפשרויות חיפוש חדשות ומגוונות. לא אכנס כאן לפרטים על אפשרויות החיפוש הדומות, פחות או יותר, לאפשרויות החיפוש בכל מערכת "אלף", הידועה היום לרבים. מה שחשוב לדעת הוא, שהקטלוג הממוחשב והכרטיס הישנה אינם זהים - כל מערכת משלימה את חברתה. מאז שהוכנס הקטלוג במערכת "אלף" סגרנו את הכרטיס הישנה, ופרט לכרטיס הספריות שאותה אנו מעדכנים, לא נוספו כרטיסים לכרטיס הישנה, וכמעט שלא תוקנו הכרטיסים הקיימים. רק בכרטיס הספריות, המשמשת כמעין אינוונטר [רשימת מלאי], אנו מוסיפים כרטיס קצר לכל כת"י שנוסף לאוסף, כך שאפשר לחפש כת"י לפי מספרו בספרייה בכרטיס הספריות ולמצוא את מספר הסרט במכון, אבל לא יהיה זכר לכה"י בכרטיסות האחרות. אם כה"י קוטלג במחשב, הוא מסומן בכרטיס הספריות בחותמת "קוטלג במחשב", וניתן למצוא את הקיטלוג המלא במחשב.

בשנים האחרונות הסבנו את הכרטיס למחשב. אנו מעתיקים את הכרטיסים הישנים כמעט ללא שינוי, אך אנו מנסים לתקן שגיאות גסות, להקפיד על רישום סיגנטורות נכונות, ולפעמים מוסיפים פרטים אחדים מתוך הקטלוגים המודפסים, כגון מספרי עמודים או סוג כתיבה. כדי להבדיל בין התיאורים שנעשו במכון על סמך בדיקת כתבי-היד במיקרופילים לבין התיאורים שנעשו בעבר על סמך קטלוגים מודפסים או בדיקה שטחית, אנו מוסיפים לכל תיאור שהועתק מהכרטיס הודעה בלשון זו: "כרטיס זמני, הועתק מהכרטיס ללא בדיקה נוספת".

לפי שעה, המחלקה לכתבי-יד שבספרייה הלאומית והמכון לתצלומי כתבי-היד העבריים מכינים את הקטלוגים שלהם בנפרד. אנו מתכוונים לאחד את הקטלוג הממוחשב של המכון עם הקטלוג הממוחשב של המחלקה לכתבי-יד, כדי ליצור קטלוג אחיד ומאוחד של כתבי-היד העבריים בעולם.

3. מקומו של המכון בספרות התורנית המתחדשת

מאז שפתח את שעריו לציבור לפני חמישים שנה הפך המכון לבית האוצר של הספרות היהודית בכלל, ושל הספרות התורנית בפרט. מאות ספרים וחיבורים יצאו לאור על סמך תצלומי כתבי-יד שבמכון, ואלפי מאמרים ומחקרים נכתבו אחרי עיון במיקרופילמים שבו. אנו מעריכים שלמעלה משבעים אחוזים מהספרות התורנית שיצאה לאור מתוך כתבי-יד מאז שנת תש"ך מיוסדים על המיקרופילמים או הקטלוגים של המכון, או על שניהם, בין שיצאו לאור בארץ, בין שיצאו לאור בחו"ל.

כאמור, שלא כבעבר ניתן עכשיו, בביקור אחד במכון, למצוא את כל כתבי-היד של חיבור מסוים או למצוא את כל החיבורים שנכתבו על מסכת מסויימת או פירושים או קיצורים של ספר הלכה מסויים. אך אליה וקוץ בה. דווקא ה"קלות הבלתי נסבלת" של הגישה לכתבי-יד מביאה לעיתים לידי תוצאות בלתי רצויות. בעבר רק חוקר מובהק, תלמיד חכם ובקי בנושא, היה מוכן להשקיע את כל המאמצים והממון שהיו דרושים כדי לחפש כתבי-יד ולפרסם אותם. היום מגיעים למכון תלמידי ישיבה צעירים, או סטודנטים לתואר ראשון, או שאר סקרנים המעוניינים לראות את שם מתנוסס מעל שער ספר, ומבקשים "איזה ראשון שלא נדפס על מסכת פלונית" או "איזה ספר טוב בקבלה", משהו שיימכר טוב. במקרה הטוב הם יעינו בכל כתבי-היד של החיבור לפני שידפסו את מהדורתם, אך יש גם כאלה שיבחרו את כה"י הנוח ביותר לקריאה ולא דווקא המדויק ביותר, ידפסו את הטקסט של אותו כת"י ואולי גם יציצו בכת"י אחר במקומות שהשיבושים גלויים לעין כל; אך תמיד יקפידו להתפאר במבוא לספר שהחיבור נדפס על-פי כתבי-יד וירשמו את כל כתבי-היד, בין שעיינו בהם ובין שלא.

הקלות היחסית שבה ניתן היום להוציא לאור חיבורים על-פי כתבי-יד, והמירוץ להיות הראשון להוציא אותם לאור, מביאים גם לרשלנות בעריכה, כך שלפעמים הטקסט הנדפס, גם אם הוא הוכן ע"פ כמה כתבי יד, איננו אלא טקסט אקלקטי [=מלוקט] המורכב מנוסחים מכתבי-יד שונים לפי בחירת העורך, ללא ציון מקורם בכתבי היד. אמנם גם בעבר נדפסו טקסטים כאלו, אבל היום מספרם של עורכים או מוציאים לאור פוטנציאליים גדל מאוד, אולם רק מעטים מהם מכירים את כללי העריכה המדויקים המאפשרים להוציא מלאכה מתוקנת מתחת היד.

4. מצב מאגר כתבי יד שלא הודפסו עדיין – נכון להיום

הקמת המכון היתה זרז לתעשיית ההוצאה לאור של כתבי-יד, בעיקר כתבי-יד בתחומי התלמוד וההלכה. למעשה, היום כבר נדלדלה ה'רזרבה' של כתבי הראשונים, וכמעט שלא נשאר חיבור הלכתי של ראשון או חיבור על הש"ס שלא נדפס עדיין שאיננו בתהליך של עריכה. למשל, כאשר הגיע אוסף גינצבורג למכון לפני שנים ספורות ובו כ-1500 כת"י שטרם צולמו עד אז עבור המכון (קרוב ל-400 כתבי-יד מאוסף גינצבורג כבר צולמו בעבר במיוחד עבור המכון, או ע"י פרופ' א' כץ), חשבנו שנפתח מקור חדש לחיבורי הראשונים. ניתן היה לצפות לכך גם מפני שרבים מכה"י באוסף זה מורכבים משניים-שלושה כת"י ואף יותר שנכרכו יחד, וחלקם הגדול נכתב בתקופת הראשונים. ובכל זאת, בין אלפי החיבורים שבאוסף זה נמצאו בקושי עשרים חיבורים בהלכה או בתלמוד של הראשונים שטרם נדפסו. "מכון אופק" בראשות הרב אברהם שושנה השיג אישור מהספריה במוסקבה להוציא לאור חמישים כתבי יד לפי בחירתו, וביניהם כתבי יד חשובים שטרם פורסמו עד אז, כגון קובץ חדש של שו"ת הגאונים, שו"ת הרי"ף, תוספות הרא"ש על מסכתות אחדות שלא נמצאו בכתבי-יד אחרים או בדפוס, השיטה או הפירוש של בצלאל אשכנזי למסכת חולין (שיצא לאור לפני זמן קצר) וכו'. אך בסך הכל מכון אופק הוציא לאור או מכין עתה לדפוס רק 15-20 כת"י ממאגר זה, ולא כולם ראשונים. וזו אחת הדוגמאות לדלדול המאגרים.

כיום מתחילים מכוני המחקר התורניים, וכן חוקרים ואברכים פרטיים, להדפיס יותר מכתבי האחרונים לדורותיהם. כמו כן נוטים הם להוציא לאור מחדש חיבורים של ראשונים שנדפסו בעבר, לפעמים אפילו במהדורות רבות, והפעם על-פי כתבי-יד. יש לברך על אלו שאמנם בודקים את כל כתבי-היד ומציינים כראוי את שינויי הנוסח - כולם או לפחות את החשובים שבהם. נוסף לפירושי הראשונים על התלמוד וספרי ההלכה שרבים עסקו בהם, נמצאים לא מעט חיבורים בפרשנות התפילה ופרשנות המקרא שטרם נדפסו או נחקרו, לצד חיבורים רבים בתחומים אחרים, כגון פילוסופיה וקבלה. אין ספק שבין כתבי-היד הרבים שטרם קוטלגו קיטלוג מלא חבויות הפתעות רבות, ביניהן: חיבורים שיוחסו טעות על-ידי מחברי הקטלוגים המודפסים למחברים לא נכונים, מהדורות שונות ומשונות של חיבורים שכבר נדפסו, וחיבורים שהמקטלגים לא הרגישו בהם ולא רשמו אותם. עד שיושלם קטלוג מדעי של כל כתבי-היד במכון, לא נוכל לקבוע שאנו מכירים את כל החיבורים בהלכה ששרדו.

5. תרומת המכון לההדרת ספרים תורניים ולמחקר ההלכה

לסיום, ננסה להשיב בקיצור על השאלה מה תרם המכון למחקר ההלכה? סקרתי את המדור 'פרשנות התלמוד' באולם הקריאה למדעי היהדות שבספרייה הלאומית. מצאתי שקרוב ל-75% מהפרסומים של טכסטים שיצאו לאור מתוך כתבי-יד משנת תש"ך ואילך מיוסדים על המיקרופילמים או הקטלוגים של המכון או על שניהם, בין שיצאו לאור בארץ בין שיצאו לאור בחו"ל. כדי להמחיש את תרומת המכון למחקר התחלנו לפני זמן קצר להציג בכניסה למכון תערוכה קטנה של ספרים שיצאו לאור בעזרת אוצרות המכון. לא התקשינו למלא את שולחן התצוגה בכתריסר ספרים שנדפסו בשנת תשנ"ח, ומדי שבוע או שבועיים אנו מוציאים ספר או שניים כדי להחליפו בספרים חדשים שיוצאים לאור. אילו ערכנו ביבליוגרפיה של כל הספרים שיצאו לאור מהמיקרופילמים שבמכון יכולנו, בוודאי, למלא כרך שלם.

כמדומני שאין בעולם מפעלים רבים, אם בכלל, שהצליחו לרכז כמות כה גדולה, יחסית, של אוצרות התרבות הכתובה של עמם, כמו המכון לתצלומי כתבי-היד העבריים שהצליח לרכז את תצלומיהם של כמעט כל כתבי-היד העבריים שבעולם. האוצר קיים, והחוקרים של מדעי היהדות בכלל ושל הספרות התלמודית בפרט מוזמנים לבוא לבית-הספרים הלאומי ולעשות בו שימוש.

6. הוראות שימוש בקטלוג הממוחשב של המכון

כאמור לעיל, כמעט כל כתבי-היד שצילומיהם נמצאים במכון קוטלגו במחשב בתוכנת "אלף". ניתן לגשת לקטלוג בשתי דרכים: דרך הטלנט (telenet), או דרך האינטרנט בצורת חלונות (אלף 300). עד סוף שנת 2003 הקטלוגים הממוחשבים של הספרייה הלאומית יעברו לממשק חדש וידידותי יותר למשתמש – "אלף 500" – והוראות השימוש ישתנו. מסיבה זו לא נסקור כאן את כל אפשרויות החיפוש ב"אלף 300".

הוראות לכניסה דרך הטלנט – שהיא הצורה הנהוגה באולם הקריאה של המכון – אפשר למצוא באינטרנט בכתובת: <http://jnul.huji.ac.il/aleph2.html>. כאשר יושלם המעבר ל"אלף 500" לא יהיה ניתן לחפש יותר בתוכנה זו.

אם רוצים להיכנס לקטלוג דרך האינטרנט – יש לפתוח לפי הכתובת <http://ram1.huji.ac.il/ALEPH/HEB/NNL/NNL/NNL/START>, ולבחור במשבצת (כפתור): **דפדף**. במסך זה מגוון רחב של אפשרויות חיפוש, ואנו נתרכז להלן רק בחיפושים הפשוטים. במאגר זה ניתן לחפש לפי:

מחבר כולל גם שמות אישים אחרים כגון בעלים, מעתיקים, שמות נזכרים וכו'.

כותר כולל שמות חיבורים, שמות והתחלות של שירים ופיוטים, וכן המילים הפותחות חיבורים שונים (incipits)

נושאים כולל מקצועות או נושאים לפיהם אנו ממיינים את החיבורים, שמות מקומות בהם נכתבו כתבי-היד או מקומות הנזכרים בכתבי-היד, ושפות שונות בהן נכתבו החיבורים.

ניתן גם לחפש לפי מילים בודדות או צירוף מילים (מצא), או בחיפוש בוליאני (חיפוש מתקדם) מילים משדות שונים בחיפוש אחד.

חיפוש לדוגמה באתר

<http://ram1.huji.ac.il/ALEPH/HEB/NNL/NNL/NNL/START>

כדי לחפש 'תוספות על מסכת עבודה זרה' – לחץ כאן ותקבל את הדף הבא

 המאגר מידע על המאגר ותכולתו	 ישר חיפוש לפי אינדקס.
 דפדף דפדוף ברשימות כמו: מחבר, כותר, נושא.	 בחר מאגר שינוי מאגר
 מצא חיפוש לפי מלים.	 שינוי שפת ממשק
 חיפוש מורכב חיפוש מלים מתקדם.	

מלא כאן 'תוספות על מסכת עבודה זרה', ותקבל את העמוד הבא :

הגדר חיפוש:

: רשימה לחיפוש
 : הגבלה ל:
 : הקש טקסט התחלתי :

	☐	ספר תוספות עזרא:
	☐	תוספות על מסכת עבודה זרה /
	☐	תוספות על מסכת עבודה זרה
	☐	תוספות על סמ"ג
	☐	תוספות על ספר מצוות גדול
	☐	תוספות עקיבא איגר על משניות השלם
	☐	ספר תוספות רא"ם:
	☐	תוספות רבי יצחק הלבן על מסכת כתובות
	☐	תוספות רבנו יהודה בן יצחק מבירינה

	☐	תוספות רבנו יהודה החסיד – ברכות
	☐	תוספות רבנו יהודה שירלאון על מסכת ברכות
		

לסיום, עוד כמה הערות כסיוע למעיינים בקטלוג הממוחשב:

- אם המחשב כותב באותיות לועזיות - יש ללחוץ בבת אחת על הכפתורים ALT ו-SHIFT כדי לעבור לכתיבה בעברית.
- התוכנה "אלף 300" שאנו עדיין משתמשים בה אינה מתאימה לתיאורים ארוכים. הערות שהן ארוכות יותר משורה אחת מוצגות כאשר התחלת ההערה כתובה בשורה התחתונה, ולכן יש לקרוא את הערך מלמטה למעלה.
- ב"אלף 300" אין אפשרות "רשמית" לחפש לפי מספרי המיקרופילם או לפי מספר כתב-היד בספריה. אפשר לנסות להתחכם ולהקליד את המספרים במשבצת "מצא", אך בשיטה זו ההצלחה אינה מובטחת תמיד.